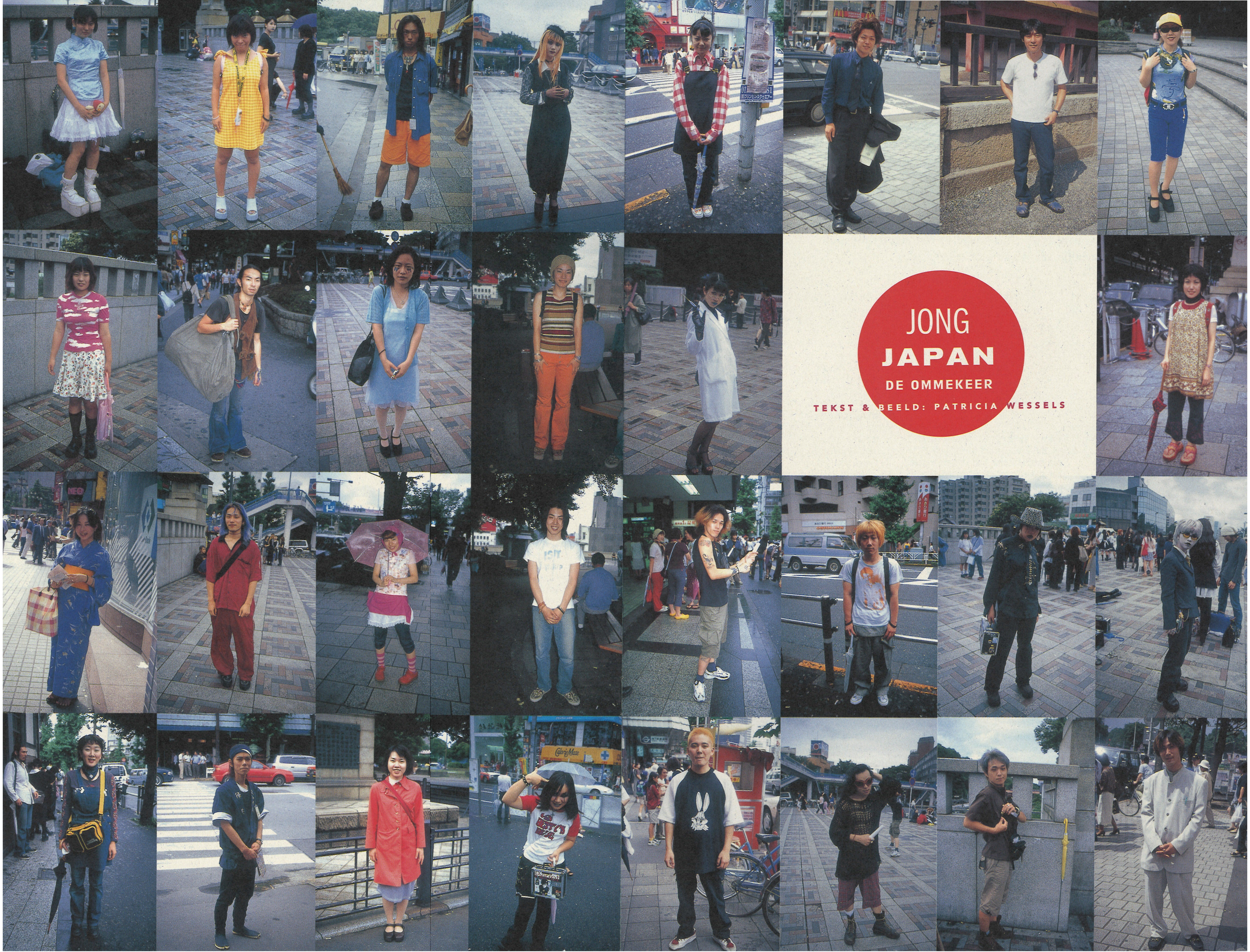

JONG JAPAN

DE OMMEKEER

TEKST & BEELD: PATRICIA WESSELS

Overuren. Prestatiedruk. Stress. Weinig of geen tijd voor jezelf. In Nederland klinkt de roep om 'onthaasting'. Maar in Japan ís de prestatiemaatschappij al dolgedraaid. Ondanks al dat keiharde werken kon er toch een economische crisis ontstaan. En dat schudde veel jongeren wakker. Een kentering? Het individualisme lijkt in ieder geval terrein te winnen ten koste van het groepsdenken. Jongeren zoeken nieuwe wegen, een nieuwe mentaliteit. Of eigenlijk zoeken ze gewoon zichzelf.

Het is zes uur 's ochtends als ik langs het rolgordijntje van mijn *capsule* gluur. Om mij heen kruipen Japanners met slaperige gezichten uit de plastic ligkisten die langs de wanden van het *capsule*hotel zijn opgestapeld. Gisteravond voelde ik me alsof ik werd bijgezet in een mortuarium. Capsulehotels zijn een efficiënte oplossing voor het ruimtegebrek in Tokio. Ze zijn speciaal ontworpen voor de *salarymen*, de leden van het witteboordenproletariaat. Die missen namelijk regelmatig de laatste trein naar huis vanwege hun collegiale verplichtingen.
Ik trek snel mijn hotel-kimono aan en krijg op weg naar de badkamer helemaal het Japanse groepsgevoel; alle gasten van het hotel dragen een identieke kimono. Straks trek ík gelukkig mijn eigen kleren weer aan, maar de *salarymen* steken zich eensgezind in het uniform van de werkmier, het driedelig pak dat je in noodgevallen zelfs uit de automaat in de hal van het hotel kunt trekken. Zo wordt de ene mens inwisselbaar voor de ander. En zo hoort dat ook, want een uitzondering zijn is hier ongewenst. Of beter gezegd: wás ongewenst. Want de grijze massa op straat wordt tegenwoordig regelmatig opgevrolijkt door uitbundig uitgedoste jongeren, die er juist alles aan doen om op te vallen. Zo ontworstelen ze zich aan de eeuwenoude Japanse groepsnorm en creeren ruimte voor zichzelf. De één doet dat door middel van een afwijkend uiterlijk, de ander door een persoonlijke of maatschappijkritische mening te ventileren, terwijl meegaandheid en consensus de norm zijn. Ook zijn er jongeren die naar vormen van zelfexpressie zoeken om hun persoonlijke strijd en emoties te uiten - zaken die in Japan niet geopenbaard, maar beheerst dienen te worden. Die voorlopers wil ik ontmoeten. En waar zijn nieuwe tendensen eerder waarneembaar dan in de grote stad? Vandaar: standplaats Tokio.

IDENTITEITS EXPERIMENT

Tokio is soms net een teletijdmachine. Het ene moment bevind je je in een futuristische, half virtuele wereld, het andere moment lijk je teruggeplaatst in de tijd van hippies of punks. In Nederland waren dat dé groeperingen die zich in de jaren zeventig en tachtig afzetten tegen de materialistische maatschappij met haar behoudende denkpatronen. Van de Japanse bloemenkinderen en punky jongeren verwacht ik dan ook maatschappijkritische en vernieuwende ideeën. Maar de 'anarchisten' van Tokio blijken met andere zaken bezig.

Ze staan in groepjes bij elkaar, vlak bij de metro-ingang van Harajuku, dé wijk voor de hippe jeugd van Tokio. Lieftallige hippies, agressief ogende punkers en ruige hardrockers. De een kijkt minachtend, een ander boosaardig en weer een ander zó onverschillig dat ik hem tot alles in staat acht. Maar er is iets vreemds aan de hand. Ze zijn voortdurend bezig zichzelf of elkaar te *restylen* om er nóg gevaarlijker of afwijkender uit te zien. Alsof ze zichzelf aan het samenstellen zijn tot wat ze eigenlijk willen worden. Een jongen, behangen met zware kettingen, drapeert de scheuren in zijn kleren zorgvuldig om zijn *piercings* helemaal tot hun recht te laten komen. Daarna een zelfstudie in het zakspiegeltje. Een jonge vrouw laat de wind nog eens onder haar vleermuisvleugels wapperen en oefent verschillende houdingen als was zij een topmodel tijdens een fotosessie. Op de hoek van de straat zetten twee meiden letterlijk hun stekels op; gehurkt bewerken ze elkaars puntige kapsel met haarlak. Met wegwerpcamera's vereeuwigen ze zichzelf in duizenden duistere posities. Wanneer ik voorzichtig mijn camera tevoorschijn haal, blijken de meesten bereidwillig te poseren. Een meisje grijpt snel haar elektrische gitaar, zakt door haar knieën en suggereert in stilte een snerpend akkoord. Een ander meisje, met zwarte lippen en zwart omrande ogen, blikt vuil in mijn lens. Ze tilt haar been op alsof ze de wereld een schop wil verkopen. Wanneer ik haar aanspreek, wordt de betovering verbroken; ze valt uit haar rol en is plots weer het beleefde Japanse meisje. Diep buigend verontschuldigt ze zich dat ze geen Engels spreekt.

Stedelijke stammen

Het is zondagmiddag. Uit de hele stad komen groepen jongeren naar Harajuku om in hun meest excentrieke *outfits* te flaneren. 'Anders' willen ze zijn. En het aanmeten van een opvallend uiterlijk is een hele vrijheidsdaad als je bedenkt dat Japanse scholen tot voor kort de voor Japanners onnatuurlijke uiterlijke kenmerken - zoals geblondeerd of gepermanent haar - niet tolereerden. Conformisme was de regel. Om gewillige en goed geoliede radertjes af te leveren voor de arbeidsmachine. Maar de economische crisis heeft veel jongeren wakker geschud. Ze zagen hoe de volwassenen, die zich - volkomen loyaal aan hun bedrijf - een leven lang kapot werkten, botweg ontslagen werden.
Ook toonde diezelfde crisis de zinloosheid van de extreme prestatiedruk op school die ze zelf jarenlang hadden ondergaan. De kinderen leerden er nóg dienender te zijn en nóg hogere prestaties te leveren. 'Jaag niet je eigen belang na, maar dien het groepsbelang - conformeer je en streef gelijkheid na.' De grootouders van nu realiseerden met die mentaliteit de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog. De ouders van nu brachten zo de economie tot bloei. Maar de jongeren van nu hebben niet zo'n gemeenschappelijk doel. Sterker nog, als ze ergens solliciteren, blijkt dat veel Japanse bedrijven helemaal geen volgzame werknemers meer willen. Ze willen creatieve, kritische en zelfstandige mensen, die vernieuwende ideeën hebben, zodat het bedrijf op internationaal niveau kan blijven concurreren. En al kregen ze er nauwelijks de gereedschappen voor, de jongeren willen zelf ook het liefst een persoonlijkheid zijn of worden.
De verkleedpartij in Harajuku lijkt één groot experiment dat moet leiden tot die eigen identiteit. Naast hippies, punkers en hardrockers zijn er ook rastafari's en vele andere 'stedelijke stammen'. Ik weet niet hoe ze zichzelf noemen, maar onderscheid ondermeer 'Hawaïmeisjes'; zonnebankbruin, gehuld in een doek met exotische prints, hun mobiele telefoon versierd met een slinger kunstbloemen. Ook zie ik een stel 'Europeanen' met geblondeerd of grijsgemaakt haar, lichte ogen (lenzen) en plateauzolen van een centimeter of tien. Dan zijn er de 'Dienstertjes' met ouderwetse witte schortjes en kanten kapjes in het haar, en de daarvan afgeleide 'Holly Hobby's' met nog meer kantjes en roesjes. En tenslotte zijn er de 'Westerns', die met hun suède jasjes en tot veren gevormde zilveren sieraden een mix zijn van indiaan en cowboy.

Allemaal klonen

Ik spreek de vrouw met de vleermuisvleugels aan. Eerst een voorzichtige inleidende vraag: "Wat doe je om aan de kost te komen?" "Kantoor." "Zie je er op maandag ook zo uit?" Verlegen lachend: "Nee, alleen op zondag." En daarna maakt de gelegenheidspunker zich snel uit de voeten. Nieuwe poging. Ik loop naar een charismatische meid met knalrood haar. 'President van de Beesten', staat er in Japanse *kanji* op haar tasje geborduurd. Aan haar zijde de 'vice-president' en om hen heen een groep meiden met allemaal dezelfde tasjes, naar nu zonder 'titel'. De twintigjarige president kijkt me met onwezenlijke knalblauwe poppenogen aan. Het duurt even voordat ik zie dat het lenzen zijn met veel te grote irissen. "Waar wil je het met me over hebben?", vraagt ze op de gewichtige toon die bij een president past. "Ik wil weten waar 'De Beesten' voor staan, wat jullie visie is." Ze overlegt met de vice-president en verklaart dan: "Ik roep de beesten regelmatig bij elkaar voor deze zondagse verkleedpartij. En omdat het mijn idee was om een groepje te vormen en ik de beestleden heb uitgezocht, ben ik de president." De president woont nog thuis, zoals de meeste leden van haar groep. Haar droom voor de toekomst is beroemd worden - maar met wat weet ze nog niet. Wel heeft ze alvast haar kostuum laten ontwerpen bij een atelier waar popartiesten hun pakken laten maken. Dan zegt ze: "Wij zijn fans van de Japanse hardrockgroep *Lunasea*." Ze laat me een foto zien van de leadzanger. Een man die op een vrouw lijkt. Ze had het zelf kunnen zijn.
Nu valt alles op zijn plaats. De meeste jongeren in Harajuku blijken een kloon van hun favoriete popster, strip- of televisieheld te zijn. Perfecte imitaties, tot in het kleinste gebaar bestudeerd. Ze roepen wel dat ze 'anders' willen zijn, maar behoren stuk voor stuk tot een subcultuurtje, waarin ze allemaal hetzelfde anders zijn. Binnen de groep gelden strenge codes, waaraan je moet voldoen om er bij te horen. Het werkelijke individualisme is ver te zoeken.
"Mag ik een foto maken?" "Nou eentje dan", zegt de president zuinig. Ze begint zich zichtbaar ongemakkelijk te voelen in haar uitzonderingspositie en duikt na de klik van de camera onmiddellijk weer onder in haar groep. Ze is hard van buiten, maar niet van binnen. Net als de Japanse ruige hardrockliedjes, die - eenmaal vertaald - zoete liefdesliedjes blijken te zijn.

WERKENDE
WERK
WEIGERAARS

Druk, druk, druk. Werken, werken, werken. Nog even en de 24-uureconomie is ook in Nederland een feit. Werken heeft status, een goede baan heeft aanzien. Wie een uitkering heeft, wordt maar al te vaak beschouwd als verliezer, of erger nog, als profiteur. Weigeren mee te rennen in de *ratrace*? Het zijn hier vervlogen idealen uit de jaren zeventig. Maar in Japan is werk weigeren een nieuwe manier van protest.

Het is druk in het piepkleine café tegenover de Waseda-universiteit. De borden hete mie worden over de hoofden heen doorgegeven. Die mie is hier spotgoedkoop, want om winst maken gaat het in dit café niet. Het is de ontmoetingsplek van de *Dame ren*, wat zoiets betekent als 'stam der niet-werkers'. Werk weigeren en bovendien nog zeggen dat je kiest voor lui zijn, is een waar *statement* in een maatschappij die draait op een leger van *workaholics*.
Barman Shinya Matsui (32), is een van de vier oprichters van *Dame ren*. Híj heeft gemakkelijk praten, want hij hóeft voorlopig ook niet meer te werken. De vier idealisten publiceerden in 1999 twee boeken. Daarin hun visie op de gekte van de Japanse samenleving én een toelichting op hun keuze om niet te werken. Japan bleek er helemaal rijp voor; de boeken werden enorme *bestsellers* en de auteurs liepen binnen. Wat staat er dan precies in? "*Relax. Be cool. Take it easy*", zegt Matsui en trekt vervolgens van leer tegen de afmattende prestatiemaatschappij. "Japan heeft gemiddeld de hoogst opgeleide bevolking ter wereld, maar dat heeft z'n prijs. Generaties lang legden ouders een enorme druk op hun kinderen om goede, betere, beste schoolprestaties te leveren. Alleen zo kon je, na zware toelatingsexamens, op een universiteit met aanzien komen. Het uiteindelijke doel: verzekerd zijn van een goede baan voor het leven. Door het bedrijf werd je - in ruil voor volledige loyaliteit en dienstbaarheid - verzorgd van de wieg tot het graf. Menig bedrijf voorzag zelfs in huwelijkspartners, omdat de werknemers niet genoeg vrije tijd hadden om er zelf een te zoeken."
Om voortdurend de vereiste topprestaties te kunnen leveren, volgen veel kinderen in de avonduren en het weekeinde een *Juku*, een parallelschool voor bijlessen. "Tegen de tijd dat ze kunnen gaan werken, zijn veel jongeren opgebrand", zegt Matsui. "Ik tenminste wel. Ik ben na het eerste jaar aan de universiteit al gestopt; kon de druk niet meer aan, kreeg psychische problemen. Ik vroeg me ook af waar ik het allemaal voor deed. Mannen met 'een baan voor het leven' werden tijdens de economische crisis toch ontslagen. Sommigen pleegden zelfmoord om hun eer te redden, anderen verlieten hun huis en werden dakloos." Matsui veegt zijn dikke brillenglazen schoon die beslagen zijn tijdens het koken van de mie. Hij ziet wat witjes, van het harde werken waarschijnlijk. Maar hij is er blijkbaar de jongen niet naar om van zijn *bestseller*centen een lange strandvakantie te houden.

Zwarte ziekte

Achter in het café slaat een jongen de snaren van zijn gitaar aan en begint hard te zingen. Matsui probeert zich verstaanbaar te maken: "Ik heb niets tegen werken, maar alles tegen de kapitalistische ideologie. Die is gericht op nog meer produceren, nog meer consumeren - vooral jongeren kopen zich suf - terwijl je daar helemaal niet gelukkig van wordt. En al die vlijtige arbeiders werken daaraan mee. Ik wordt er onpasselijk van dat mensen voortdurend gemanipuleerd worden om te kopen, te kopen en nog eens te kopen, alleen om het systeem in stand te houden. Ik boycot dat systeem. De gitarist valt stil en Matsui pakt een van de vele cd's die in rijen achter de bar staan. "Allemaal van de bibliotheek geleend, net als de boeken die ik lees", zegt hij triomfantelijk. "Nieuwe schoenen? *What the hell*, deze plastic slippers voldoen uitstekend." Het commerciële succes van zijn twee boeken - het derde is in voorbereiding - heeft in dit verband wel iets ironisch, geeft Matsui toe. Maar het gaat hem om de inhoud. Hij hoopt dat de boeken mensen aan het denken zetten, tot discussie leiden.

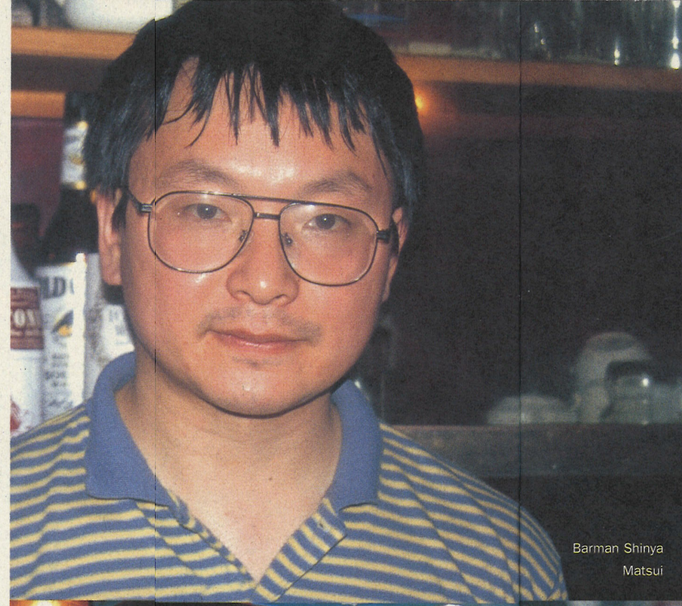
Barman Shinya Matsui

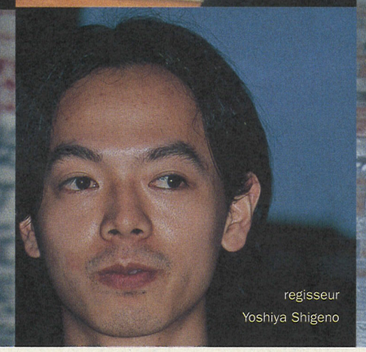
regisseur Yoshiya Shigeno

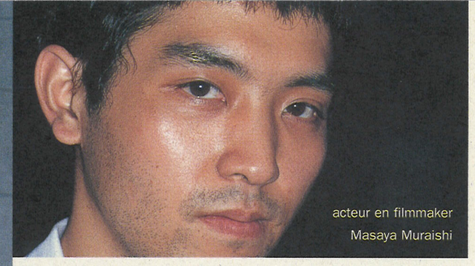
acteur en filmmaker Masaya Muraishi

Ook kan de rijke barman, die voorheen in de gehandicaptenzorg werkte, boos worden over de sociale uitsluiting van mensen die minder goed functioneren. In het café zitten dan ook behalve cultuurfilosofen en andere intellectuelen, heel wat jongeren met psychische problemen. Kennelijk voelen ze dat ze hier geaccepteerd zijn. Een jonge vrouw, die verliefd is op de barman, komt bij me staan en licht spontaan haar doopceel. "Soms dood ik mezelf. Vorige zomer nog. Verdrietig, eenzaam en bang voor de toekomst. Negentig pillen. Twee dagen buiten westen. Mijn ziekte was zwart, maar sinds ik bij hem ben ingetrokken, is mijn leven lichtblauw." Ze slaat een arm om Matsui heen en geeft hem een klapzoen. Matsui staat er wat schutterig bij en verklaart verlegen dat er wel meer daklozen bij hem wonen. Terwijl hij praat staan zijn handen geen moment stil. Hij veegt het aanrecht schoon, dweilt de vloer, doet de afwas en neemt bestellingen op. Een keihard werkende werkweigeraar. Aan de bar leest een jongen een tijdschrift met advertenties voor tijdelijk werk. Sociale uitkeringen kent Japan niet. En ook 'werkweigeraars' moeten in leven blijven.

VADERLOOS,
MOEDERLOOS,
HOPELOOS

Je hoort het in Nederland steeds vaker: 'De jeugd ontspoort vanwege een gebrek aan aandacht van - vooral werkende - ouders.' Het CDA pleitte zelfs voor een Minister voor Familiezaken. In Japan zijn veel kinderen tijdens de economische bloei aandacht tekortgekomen. Soms met zelfdestructie als gevolg. Een paar van die 'ontspoorde' jongeren proberen zichzelf en elkaar weer op de rails te helpen. En wel op een heel bijzondere manier.

"Ja, het gaat goed met me", zegt acteur en filmmaker Masaya Muraishi (25). We zitten in een café in Tokio. Ik probeer niet naar zijn armen te kijken, die vol brandwonden zitten van de sigaretten die hij erop uitdrukte. Erger nog, hij bewerkte zichzelf met een mes om te voelen dat hij leefde, pikte oudere homoseksuele heren van de straat voor een liefdeloze nacht.
Ik zag dat met eigen ogen in de documentaire *Fatherless*, die vorig jaar in Amsterdam draaide en die de zelfdestructie van Masaya onverhuld toonde. De regisseur van die film, Yoshiya Shigeno (27), zit nu naast Masaya en zegt: "De documentaire volgt hem, maar hij is geen uitzondering. Veel Japanse jongeren hebben de neiging tot zelfdestructie, ik zelf ook. Daarom vond ik dat die film gemaakt moest worden." Masaya zegt niets, praat alleen als ik hem rechtstreeks vragen stel. Beetje schuw. Bescheiden, gevoelig. Misschien té gevoelig.
Masaya's haren zijn, net als die van mij en Yoshiya, nog plat van de regen. Een kwartier geleden waren we nog op zoek naar dit cafeetje. De moesson sloeg zich met geweld stuk in de straten van Tokio. Met z'n drieën doken we weg onder mijn veel te kleine paraplu. Alles nat. Ook de wangen van de meisjes in schooluniform, op de foto's die aan de pui van een seksshop hangen. Geen tranen.
Het schooluniform is een waar icoon voor de seksindustrie geworden sinds tienermeisjes hun 'onschuld' exploiteren door zich in schoolkostuum aan oudere mannen te verhuren. Een zelfdestructieve tienerrage, die van de stad nu naar de provincie is overgewaaid. "Het thema zelfdestructie ligt in Japan inderdaad voor het oprapen", zei ik toen tegen Yoshiya. Hij knikte en vertelde dat er het afgelopen jaar meer dan 31.000 zelfmoorden werden gepleegd - het hoogste aantal in de Japanse geschiedenis - veelal jonge mensen, kinderen nog, die de enorme druk rond de zware examens niet meer aankonden.

Gebrek aan ouders

Het interessante van *Fatherless* is de manier waarop Masaya schoon schip probeert te maken. Hij zoekt zijn gescheiden ouders op om hen te confronteren met wie hij is geworden. Via gesprekken met hen probeert hij overzicht over zijn leven en inzicht in zichzelf te krijgen en zo af te rekenen met de zelfverminking. Masaya: "Toen ik opgroeide, merkte ik dat ik moeite had om me aan te passen aan de maatschappij en net als de anderen te zijn. Als je in Japan niet mee kunt in het systeem, of als je anders bent dan anderen, lig je uit de groep. Omdat je bijvoorbeeld niet goed, of juist té goed kunt leren. Of omdat je je afwijkend gedraagt of niet de juiste kleren aan hebt. En wie er op school uit ligt, wordt meestal wreed getreiterd. Ik vond mezelf een nul op sociaal gebied, voelde me niet goed genoeg en was te eenzaam en te machteloos om er iets aan te doen. Dan verlies je al gauw je zelfrespect. Wanneer je jezelf niets waard vindt, kun je jezelf net zo goed kapotmaken. De pijn bevestigt dan tenminste nog dat je bestaat."
Volgens Masaya had hij eerder zijn draai en plaatsje in de samenleving gevonden als zijn vader meer bij de opvoeding betrokken was geweest: "Een vader leert je hoe je in de maatschappij met mensen om moet gaan, gewoon door het goede voorbeeld te geven. Mijn vader is weggegaan toen ik twee was. Als mijn moeder zijn rol had kunnen overnemen, was er waarschijnlijk niets aan de hand geweest. Maar mijn moeder moest hard werken, ging tot diep in de nacht uit met collega's - dat hoort in Japan nu eenmaal bij je werk - en had een zwakke gezondheid. Ik was vaak alleen thuis en als mijn moeder er was, was ze gestresst en had geen tijd voor me."
Wat voor een vader zou je zelf zijn? Masaya vindt die vraag blijkbaar grap-

kunstenares
Junko Suzuki

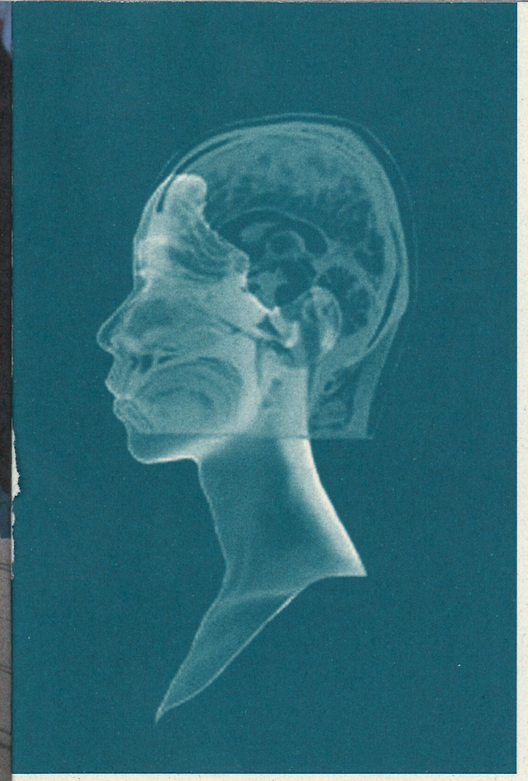

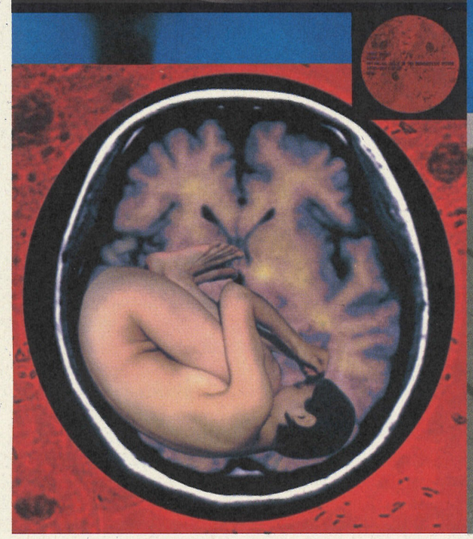

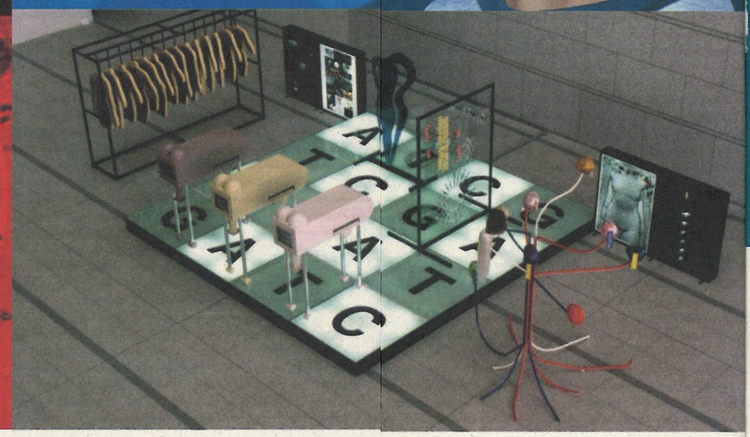

pig. “Liefde, aandacht en tijd wil ik voor mijn kinderen hebben.” Dan betrekt zijn gezicht en zegt hij ernstig: “Daar wil ik nog niet aan denken. De laatste keer dat ik mijn vader zag, constateerde ik dat ik qua karakter erg op hem lijk. Ik ben bang dat ik mijn kinderen ook zal verlaten.”

Levensverhaal

Zijn er veel vaderloze kinderen in Japan? De regisseur denkt van wel. “Veel jongeren zijn opgegroeid in een gezin waarvan de vader bijna nooit thuis was omdat het werk voor ging. Soms leidde dat tot gebroken gezinnen. Na de economische crisis gingen ook veel vrouwen werken. Daardoor waren de kinderen nog vaker alleen en de communicatie binnen het gezin werd nog beperkter. Japan heeft momenteel te maken met een grote familiecrisis. Er is erg veel eenzaamheid, zelfs in gezinnen die op het eerste gezicht harmonieus lijken. Dat heeft ook te maken met het feit dat we in een cultuur leven waarin je niet makkelijk over gevoelens praat. Veel jongeren stoppen hun eenzaamheid weg. Maar pas als je er uitdrukking aan geeft, kún je iets met je problemen.” Masaya vult aan: “Zelfs op de filmacademie worden we niet gestimuleerd om materiaal uit ons eigen leven te gebruiken. Je moet jezelf verbergen in plaats van uitdrukken. Dat ik via de documentaire mijn levensverhaal met anderen kon delen, heeft mij echter enorm geholpen. Ik kreeg er veel reacties op en kwam in contact met leeftijdgenoten die in eenzelfde situatie zitten. Het doet me zo goed om met hen te praten en te voelen dat ik niet alleen sta. Dat geeft mij de motivatie om meer persoonlijke films te maken en mijn eigen plekje in de samenleving in te nemen.”
Yoshiya slaat zijn bierglas proostend tegen dat van Masaya aan: “Ik geloof in de positieve kracht van je eigen verhaal maken. Veel jongeren krijgen weinig *grip* op hun leven en op wat zij belangrijk vinden. Zelf je levensverhaal creëren, kan dan helpen. Het maakt niet uit welke vorm je kiest: filmen, schrijven, tekenen, vertellen... En het doet er zelfs niet toe of de hoofdpersoon echt of fictief is, want ook fictie kan een reflectie van jezelf zijn. Wie zelf zijn levensverhaal maakt, ervaart dat je de verhaallijn - en dus je leven - in eigen hand kunt nemen.”

Door jezelf uit te drukken leer je jezelf kennen. Dat weten we in Nederland en op scholen wordt dan ook al jaren creatief onderwijs gegeven. Essentieel voor de persoonlijke ontwikkeling van een kind. De Japanse kunstenares Junko Suzuki weet dat ook, maar bij de Japanse overheid begint het besef nu pas door te dringen. Te laat. Want de desastreuze gevolgen tekenen zich al af.

“Het volgende station is Shibuya”, klinkt het door de overvolle coupé. Na een uur in de metro begin ik me danig te ergeren aan het hoge kinderstemmetje dat door de intercom de stations aankondigt. Een stemgeluid dat vrouwen zich eigen hebben gemaakt om de traditioneel gewenste ondergeschiktheid en onnozelheid ten opzichte van de man te benadrukken. Zelfs moderne jonge meiden praten tegen hun vriendjes vaak met aandoenlijke namaakstemmetjes. Dat vinden ze *kawai*, hét modewoord dat zoiets als ‘schattig’ betekent. Ook met X-benen lopen is *kawai*. En na de teddybeerrage is nu onze eigen Nijntje van Dick Bruna een regelrechte *hype* onder de ‘schattige’ Japanse tieners en twintigers.
Het is dan ook een verademing de volwassen stem van kunstenares Junko Suzuki (36) achter me te horen. Ze haalt me op van het station vlak bij haar huis, waar ik haar werk - dat ik alleen nog op haar internetsite zag - ‘live’ mag bewonderen. Susuzki is tenminste zichzelf. Stabiel genoeg om zich niet aan elke modevlaag te moeten aanpassen. In haar kunst is ze op zoek naar zichzelf. Soms heel letterlijk.

Zelfportret met hersenen

Traditiegetrouw hebben Japanners het verbergen van hun persoonlijkheid onder vele lagen van nauw luisterende beleefdheden gecultiveerd. Ze zijn als de koekjes in hun warenhuizen; ingepakt in vele lagen van mooie papiertjes. Het beheersen van emoties staat voor beschaving. Voor een *gaji* - het Japanse woord voor buitenlander én voor barbaar - kan het dan ook knap lastig zijn om erachter te komen wat iemand werkelijk denkt, voelt en wil. Zo niet bij Suzuki. Zij neemt er geen genoegen meer mee om zichzelf weg te moeten stoppen. Zij pakt zichzelf niet in, maar uit, verder zelfs dan het oog kan reiken.
Suzuki kreeg verschillende artsen zo ver mee te werken aan het blootleggen van haar binnenste. Ze bemachtigde haar eigen hersenscan, een uitvergroting van een van haar lichaamscellen en zelfs haar DNA-gegevens. Dat alles verwerkte ze tot een eigentijdse serie ‘zelfportretten’.
“Door terug te gaan naar de kleinste eenheid van mijn persoonlijkheid, het DNA, kwam ik dichter bij wie ik in de kern ben, maar het heeft me ook geleerd mezelf te relativeren. Mensen zijn allemaal opgebouwd uit hetzelfde materiaal. Welke kleur huid of haar je hebt, wordt slechts door de toevallige combinatie van de DNA-gegevens bepaald. Als iedereen zich dat realiseert, zijn we meteen de onzinnige rassenvraagstukken voorbij.”

Golf van geweld

Aan haar installaties en computerkunst kun je niet aflezen dat ze ooit traditionele Japanse schilderkunst studeerde. Al tijdens haar opleiding maakte ze zich los van het keurslijf van tradities. Suzuki: “Het mag onlogisch klinken, maar zelfs op de kunstacademie werd zelfexpressie niet gestimuleerd. Ik leerde een technisch ambacht en moest precies doen wat de oude meesters in de traditionele schilderkunst voorschreven. Maar ik wilde niet gestuurd en gecontroleerd worden, ik wilde mijn eigen stijl ontwikkelen, mijn eigen drijfveren leren kennen en uitvinden welke manier van werken het beste bij me past. Het waren niet de docenten, maar de studenten die elkaar daarin stimuleerden.”
Jezelf leren kennen en uitdrukken, is volgens Suzuki van wezenlijk belang. Zij zou willen dat daar al op school mee werd begonnen. “Als jongeren niet leren hun emoties uit te drukken, krijg je misstanden.” Suzuki doelt op wat er recent gebeurde. Plots, alsof er in heel Japan tijdbommen afgingen, werd het ‘Land van de Rijzende Zon’ opgeschrikt door een golf van geweld op scholen. Voorheen voorbeeldige leerlingen sloegen compleet door en reageerden zich met geweld af op leraren en medeleerlingen. Er vielen doden. Zelfs de regering schrok ervan en gaf toe dat er misschien toch wat meer ruimte moest komen voor zelfontplooiing in het onderwijs. Maar de strak georganiseerde creatieve vakken die nu mondjesmaat worden ingevoerd, hebben volgens Suzuki nog erg het karakter van “verplicht spontaan doen”.

Spannende weg

Suzuki werkt keihard om van haar kunst te kunnen leven. Ze stoort zich dan ook aan de grote groep jongeren die tot hun dertigste thuis blijven wonen en parasiteren op hun hardwerkende ouders. “Sommigen verbeelden zich dat ze kunstenaar zijn. Ze slapen vijftien uur per dag, dromend over hun succes dat hen zomaar komt aanwaaien. We hebben jarenlang in een onvolwassen kapitalistisch systeem geleefd. Je hoefde alleen maar te doen wat het bedrijf of de overheid van je vroeg en dan regelden zij de rest van je leven. Maar het geruststellende gevoel dat een ander verantwoordelijkheid nam voor jóuw leven, is met de economische crisis flink door elkaar geschud. Jongeren moeten nu mentaal veranderen om nog te kunnen overleven.”
De economische crisis is volgens Suzuki een kans voor jongeren om zich te realiseren dat ze vrij zijn om keuzes te maken. “Toen ik een jaar in New York studeerde, ontdekte ik dat het heel opwindend kan zijn om een uitzondering te zijn. Niemand kan me verzekeren van een rimpelloos leven; niet als ik me aan de groep aanpas, en ook niet als ik mijn eigen weg ga. Er zijn altijd risico’s, welke richting je ook kiest. Dus dan kun je net zo goed voor de spannendste weg kiezen en je eigen overtuiging volgen.”
In een van haar kunstwerken nodigt Suzuki daartoe uit. De toeschouwer moet door een donkere tunnel lopen, waarin hij nu en dan opeens met zichzelf geconfronteerd wordt in een spiegel. “Onderzoek jezelf, zie wie je bent en sta daarvoor”, moedigt ze aan. ■

WIE HET WERK VAN JUNKO SUZUKI ZELF EENS WIL ZIEN, DOET DAT OP HET INTERNET: WWW.ZZZ.OR.JP/FREE/SYNAP/

MANGA

Japan in de ban van de strip

TEKST & BEELD: PATRICIA WESSELS
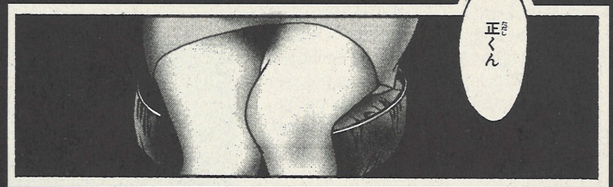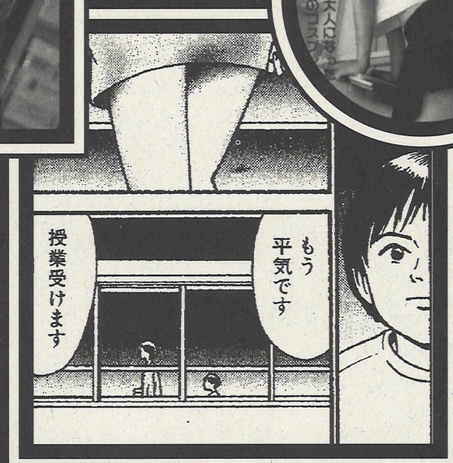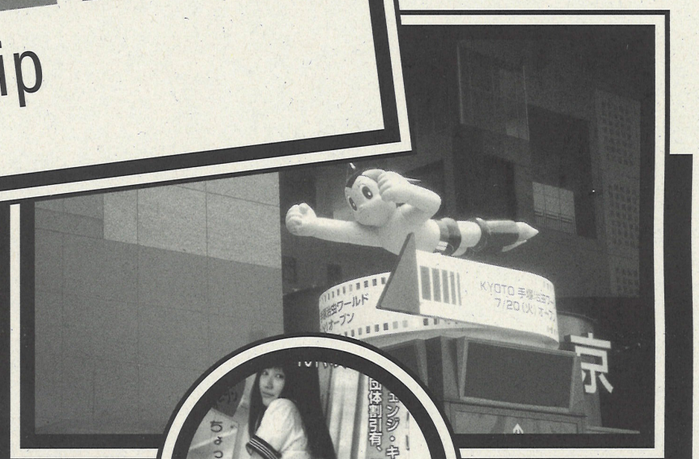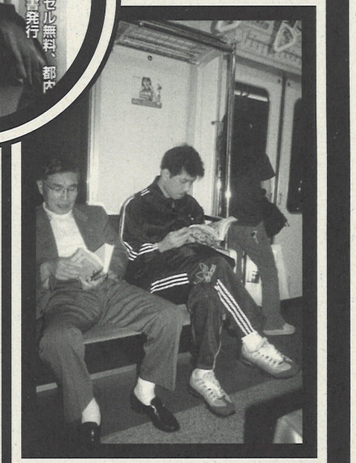
Stel je voor, kinderen die in de metro, op weg naar school strips lezen waarin maagden seksuele vernederingen ondergaan, schoolmeisjes verkracht worden en hoofden exploderen. In Japan kijkt niemand daarvan op. Japanse stripbundels - manga - bieden ieder wat wils; van kinderverhaal tot porno. En de meeste mensen, ook kinderen, bladeren de hele bundel door. Manga zijn onderdeel van de vorming van iedere Japanner. Dat kan ook haast niet anders, want de strips hebben een enorme invloed op de Japanse cultuur. Ze zijn inspiratiebron voor films, computerspelletjes, speelgoed, mode, muziek en literatuur. En veertig procent van alles wat in Japan gedrukt wordt, bestaat uit manga; kwaliteitsstrips, maar ook pulp. Uit onderzoek in Osaka is gebleken dat maar liefst tachtig procent van de jongens en veertig procent van de meisjes op middelbare scholen pornomanga leest. Schadelijke invloed? Of louterende uitlaatklep in een samenleving waar discipline en beheersing van emoties voorop staan? Men is er nog niet uit. Feit is, dat er in Japan nauwelijks sprake is van seksueel geweld tegen vrouwen (het wordt in ieder geval niet gerapporteerd) en dat vrouwen 's nachts relatief veilig zijn op straat.